

Ulu Öndər

və milli təhsilimiz

(əvvəli 4 aprel tarixli sayımızda)

Kamil mənəviyyətli, vətənpərvər və milli xüsusiyyətli nəsil

Təhsilin orta məktəb pilləsində gənclərin tərbiyəsi sahəsində qarşısı qoyulan vəzifələr daha önəmli idi. Prezident Heydər Əliyev gənclərdə milli-mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasını, vətəndaşlıq tərbiyəsini ön plana çəkirdi. Gənclərin Vətənə, xalqa məhəbbət ruhunda tərbiyələnməsini, tariximizlə, mədəniyyətimizlə bağlı biliklərə yiyələnməsini zəruri hesab edirdi. Bu baxımdan da vahid konseptual sistemə əsaslanmaqla məzmunu tələyüklü ümumxalq məsələsi olan orta təhsildə tədris olunan fənlər yenidən müəyyən-ləşdirildi. Xarici dillə (ingilis, rus və s.) məktəblərdə də müvafiq dərslərin Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatı və mədəniyyətinə dair uyğun materiallar əsasında tədris məsələsi aktuallaşdı. Azərbaycan dilinin inkişaf səviyyəsindən, zənginliyindən, tariximizin qadimliyindən həvəsə danışan Prezident Heydər Əliyev - *belə yüksək dərəcədə təşəkkül tapmış dil xalqımızın ən böyük sərvətidir və onu inkişaf etdirmək hər birimizin borcudur* - deyirdi. Müstəqilliyin ilk illərində dilimizin inkişafı ilə bağlı yol verilmiş nöqsanları çox kəskin tənqid edirdi.

Milli təhsilin yaranmasında ana dilinin əvəzsiz rol oynadığını xüsusilə nəzərə alaraq Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq inkişafını ölkəmizdə mövcud olan fəaliyyət sahələrində, həmçinin ölkəmizdəki səfirlik, xarici nümayəndəlik və şirkətlərdə işlənməsinin, mövqeyinin möhkəmlənməsi üçün xüsusi fərman imzaladı. "Dövlət dilinin təbiiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" fərman dilimizlə yanaşı, təhsilin, tədrisin inkişafında yeni perspektivlər açdı. Dil və tarixlə bağlı biliklərin tədrisini gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsində ən mühüm amil hesab edən ümummilli lider gənclərlə bağlı demişdir: *"Müstəqil Azərbaycanın gələcəyi gənclərin əlindədir, gənclərə veriləcəkdir. Ona görə də məktəbdə gənclərimizi nə qədər yaxşı, hərtərəfli hazırlasalar, müstəqil Azərbaycanın gələcəyi də o qədər müvəffəqiyyətli, uğurlu, parlaq olacaqdır"*.

Yeri gəlmişkən, milli ideologiyanın formalaşmasında dərslərin, tədris vəsaitlərinin, ana dilində bədiil və elmi ədəbiyyatların roluna xüsusi diqqət yetirən dövlət başçısı bu sahədəki nöqsanlarla barışmır, təminat məsələsinin qənaətbəx olmasını xüsusilə qeyd edirdi. Azərbaycanın tarixi və müasir dövrü ilə bağlı məlumatların gənclərin tərbiyəsində, onların vətənpərvər ruhda böyüməsində əhəmiyyətinin nə qədər mühüm olduğu da bəllidir. Buna görə də 1999-2000-ci tədris ilinin başlanması ilə əlaqədar orta ümumtəhsil məktəblərində olan Prezident Heydər Əliyev xarici dillə məktəblərdə Azərbaycan tarixi dərslərinin olmasını, azərbaycançılığın formalaşdırılması və təbliği istiqamətində xüsusilə vacib tədbirlərin həyata keçirilməməsini Təhsil Nazirliyinin fəaliyyətində yolverilməz olduğunu qeyd etməklə ciddi iradlarını bildirmişdir.

Gəncləri kamil mənəviyyətli, vətənpərvər və milli xüsusiyyətləri özündə daşıyan yüksək əxlaq və mənəvi keyfiyyətlərə malik nəsil kimi yetişdirmək missiyasına məsuliyyətlə yanaşan ulu öndər demişdir: *"Müstəqil Azərbaycanın hər bir gənclə məktəbdə milli təhsil alaraq, öz xalqının, millətinin qədim zamanlardan indiyə qədər olan tarixini gərəklə yaxşı bilsin. Əgər bunu bilməsə, o, həqiqi vətəndaş ola bilməz. Əgər bunu bilməsə, o, millətini qiymətləndirə bilməz. Əgər bunu bilməsə, o, millətində olan münasibətlə istənilən səviyyədə fəxr edə bilməz"*.

Sağlam mənəvi mühit və rəqabət atmosferi

Orta məktəb şagirdi ümumiyyətlə, həyata hazırlayırsa, ali məktəb tələbəni bir sahənin mütəxəssisi və ya peşəkari kimi yetişdirir. Eyni zamanda ali məktəb müəyyən ixtisas sahəsində ancaq bilik, məlumat, informasiya verməklə kifayətlənməməli, onların bir vətəndaş olaraq yetiş-

məsi, siyasi və hüquqi mədəniyyətlərinin formalaşması üçün fəaliyyət göstərməlidir. Həmin dövrdə mövcud olan ali məktəblər şəbəkəsi və tədris olunan ixtisaslar sovet təhsil sistemindən qalma idi. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, yeni tələblərə cavab verən müasir ixtisaslar üzrə kadr hazırlığı üçün Təhsil Qanununun müddəalarından irəli gələn, təhsil konsepsiyasında müəyyən-ləşdirilən tələblərə uyğun olaraq milli ali təhsil sistemində də köklü islahatlar aparılmalı, ciddi struktur dəyişiklikləri edilməli idi.

Milli təhsilin ali və orta ixtisas təhsili mərhələsində ciddi dönüş yaratmaq üçün, ilk növbədə, yaradılacaq yeni təhsil müəssisələrində tədrisin müasir tələblər səviyyəsində təşkilindən daha vacib sağlamlıq mənəvi iqlimin yaradılması idi. Çünki ali və orta ixtisas məktəblərinin statusunun dəyişdirilməsi, yeni tipli məktəb, fakültə və ixtisasların yaradılması özlüyündə hələ heç nə vəd etmirdi. Məktəbləri ümumi şəkildə desək, qeyri-sağlam mənəvi mühitdən qurtarmaq üçün sağlamlıq rəqabət atmosferinin yaradılması zəruri idi. İlk mərhələ kimi Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması təqdirəlayiq hal kimi qiymətləndirilməklə bu sahədəki işlər daha da təkmilləşdirildi. Obyektivliyin tam təmin edilməsi naminə texniki təminat gücləndirildi, səlahiyyətlər genişləndirildi. Ali məktəblərə qəbulun tam test sisteminə keçirilməsi, qabiliyyət tələb edən peşə və ixtisasların da bu sahəyə daxil edilməsi, bir sözlə, bütün təşəbbüslərin ölkə miqyasında vahid mərkəzdə cəmlənməsi üçün zəruri tədbirlər görülmürdü.

Respublikamızın təhsil sistemində də müəyyən ciddi dəyişikliklər edildi, özəl universitetlər, kolleclər, liseylər açıldı, ilk dəfə məhz özəl ali məktəblərdə yeni ixtisaslar üzrə kadr hazırlığına başlanıldı. Ali təhsildə ikipilləli sistemə keçilməklə qabaqcıl universitetlərdə magistraturalar açıldı. Həyata keçirilən tədbirlərin sistemli xarakter almaqla davam etdirilməsinin, bu işdə qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən geniş istifadə olunmasının tərəfdarı olduğunu xüsusi vurğulayan ümummilli lider Heydər Əliyev təhsil işçilərinə və konsepsiyaları hazırlayanlara xitabən demişdir: *"Biz təhsil sahəsində yeniliklərin tərəfdarıyıq, dünya təcrübəsindən səmərəli istifadə etməyinizi sizdən tələb edirik. Ancaq bu işlər gərəklə sistemli olsun"*. Göründüyü kimi, təhsilin nə qədər həssas və vacib bir sahə olduğunu aydın, dərinləndirən hiss edən dövlət başçısı həyata keçirilən işlərin yaxın və uzaq zamanda verəcəyi nəticələrin mütləq nəzərə alınmasını tövsiyə edirdi.

İqtisadi islahatlarla sosial sahədəki islahatlar məzmun və forma baxımından bir-birindən kəskin fərqləndiyindən vahid metodikaya söykənmək və ya standart prinsipləri əldə rəhbər tutmaq özünü doğrultmurdu. Əsas səbəb isə yeni sosial-iqtisadi sistemə keçiddə cəmiyyətin müxtəlif sahələri arasındakı münasibətlərin dəyişməsi və ya mürəkkəbləşməsi idi.

Özəl təhsil və sosial yönüm

O illərdə özəl təhsil müəssisələrinin açılması ilə yaranan vəziyyət, söylənilən haqlı və haqsız iradların, problemlərin mənbəyi sövq-təbib olaraq mahiyyəti hələ tam mənasında bəlli olmayan məhz bu yeniliklərdə axtarıldı. Çünki cəmiyyətimiz üçün yeni olan özəl təhsilin yaranması milli təhsil sistemimizin formalaşması yolunda atılan özü müəyyən mənada, nəticəsi isə tam anlamda qeyri-müəyyən olan addımlarla, sarsıntılarla, kətkilliklərlə, təbəddülatlarla bir zaman aralığına düşdü. O illərdə özəl təhsil bölməsi təhsil şəbəkəsinin 3-5 faizi həddində idi. Bütövlükdə təhsil sistemində əsas paya malik orta ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsində isə özəl təhsil müəssisələri demək olar ki, yox idi. Əslində ifrat Qərb və ifrat Şərqi sistemlərinin sintezindən ibarət olan sovet təhsil sisteminin metodlarından, təhsilə münasibətdən tam əl çəkilməmişdi. MDB ölkələrinin əksəriyyətində sovet təhsil ənənələri əsasən saxlanıldığından Qərb müvafiqinə uyğunlaşmaq formal xarakter daşıyırdı. Əsas hədəf ödəniş islahatlarla kifayətlənməmək, məqsəd əy-dinliyi yaratmaq, təhsilin məzmununu real sosial-ictimai və iqtisadi vəziyyətə, müasir tələblərə uyğunlaşdırmaqdan ibarət idi.

Bütün çıxışlarında cəmiyyətin təhsilsiz inkişaf

edə bilmədiyini xüsusi vurğulayan ölkə rəhbəri təhsilin inkişafını dövlət siyasətinin öncül sahəsi hesab edirdi. İqtisadi islahatlar zamanı özəlləşdirməyə, azad rəqabətə, xüsusi mülkiyyətə geniş yer verilməsinin tərəfdarı olduğu halda, təhsil sahəsində islahatlara və özəlləşdirməyə (özəl müəssisələrin açılmasına) ehtiyatlı, fərqli yöndə yanaşırdı. Özəl təhsil müəssisələrinin yaradılmasını, fəaliyyətini zamanın tələbi olduğunu qeyd etsə də, dövlət və özəl sektor arasında "qızıl nisbət" in optimal həddinin müəyyənəndirilməsini tələb edirdi. Özəlləşdirmə prosesində sosial yönümə üstünlük verilməklə dövlət təhsil sektorunun saxlanılması və inkişaf etdirilməsinin nə qədər önəmli olduğunu nəzərə almağın zəruriliyini qeyd edirdi: *"Təhsil sistemində cürbəcür islahatlar aparılır, dəyişikliklər keçirilir. Bunlar təbiiirdir. Özəl təhsil sistemləri yaranır, bunlar da təbiiirdir"*.

Dövlət təhsilinin, yeni pulsuz təhsilin aztəminatlı ailələr üçün nə qədər həyati əhəmiyyətli olduğunu nəzərə alan Prezident Heydər Əliyev deyirdi: *"...Təhsil dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir, az miqdarda özəl təhsil ocaqları var, - bundan sonra da biz Azərbaycanda təhsilin inkişafını özümüzün siyasətimizin öncül sahəsi hesab edəcəyik"*. Bu fikirlərdən həm də aydın olurdu ki, iste-

nü ideoloji çərçivələrlə məhdudlaşdırırdı. Digər tərəfdən, verilən elmi biliklər praktik tətbiqlə tamamlanmadığına görə əsas məqsəd qeyri-müəyyən olaraq qalırdı. Bəzən təhsilin əsas məqsədi hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət hazırlamaqdır deyərək "diplom xatirinə təhsil" və ya "diplomlu kadrlar" fikrindən yayınılırdı.

Tələbat əsasında deyil, ideoloji meyarlara, milli xüsusiyyətlərə və regional inkişaf nəzərə alınmadan vahid qalıbdan çıxan standart prinsiplər əsasında formalaşmış sovet təhsil sistemi həqiqi mütəxəssis hazırlığı sahəsində ümumilikdə Qərb təhsilindən geri qalırdı.

Ali məktəblər və muxtariyyət statusu

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Azərbaycanda da fəaliyyət göstərən ali təhsil ocaqlarında təhsilin xüsusiyyətləri və ixtisaslar sovet dövrünün demək olar ki, təkrarı idi. Bu məqsədlə də təhsil konsepsiyasından irəli gələn yeni tələblər sayəsində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlərdən biri də ali məktəblərə real imkanlar daxilində müxtəlif statusların verilməsi idi. Statusun verilməsində əsas məqamlardan biri

Müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafının daha sürətlə və hərtərəfli olması, xalqımızı, cəmiyyətimizi narahat edən məsələlərin həlli gənc nəslin belə çətin və mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyindən asılıdır. Bunların əsası isə təhsil ocaqlarında qoyulduğundan ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: *"Bizim gənclər gərəklə hazırlaşsınlar ki, XXI əsrdə Azərbaycanın inkişafını təmin edə bilsinlər. Bunun üçün biliklənmək, təhsil almaq, sağlam həyat tərzi keçirmək, mənəvi, milli dəyərlərimizə daim söykənmək və ümumbəşəri dəyərlərdən səmərəli istifadə etmək lazımdır"*.

dadlı uşaqların təhsilini sosial vəziyyətdən asılı olmayaraq təmin etmək dövlətin mühüm funksiyalarından biridir. Bəllidir ki, milli intellektual potensialından səmərəli istifadə ictimai inkişafın təminatıdır. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, belə məsələlərdə bir çox qabaqcıl ölkələrdə tətbiq edilən dilemma da mövcuddur: *"Dövlət istedadlı içəri-sindən ancaq aztəminatlı olanların, aztəminatlı olanlar içərisindən isə ancaq istedadlı olanların təhsil xərclərini öz üzərinə götürür"*.

O dövrlərdə təhsil sistemimizdə sovet ideoloji prinsiplərindən rəsmən uzaqlaşsaq da, təhsilə ənənəvi münasibət obyektiv səbəblər üzündən qalmaqda idi. Çünki ixtisaslı müəllim və təşkilatçı kadrlar həmin ideoloji dövrün metodları ilə işləyirdilər. Bu da təbii idi. Təhsilin təşkilatı sahəsində müstəqilliyi təmin etmək inqizibatçılıq, kortəbii və inqilabçılıq yolu ilə deyil, elmi surətdə əsaslandırılmış proqram üzrə təkamül yolu ilə olmalı idi. Ölkəmiz üçün mövcud olan təhsil sistemində dünyəvi biliklərin, fundamental elmlərin əsasları mürəkkəb, mücərrəd proqramlar əsasında öyrədilirdi. Şagirdlərə və tələbələrə ötürülən informasiyanın həcminə görə bəzən Qərb təhsil sistemini arxada qoymaqla onların dünyagörüşü-

imkanların səfərbər edilməsini, dünya ölkələrinin mütərəqqi təcrübələrindən istifadəni tövsiyə edirdi. Müəllim peşəsinə xüsusi önəm verən ulu öndər Azərbaycan müəllimlərinin qurultayında (25 sentyabr 1998-ci il) şəxsən iştirak etmiş, yuxarıda deyilən fikirlərin davamı olaraq dövlətin milli təhsilə münasibətini belə ifadə etmişdir: *"Bu gün biz müstəqil Azərbaycanda bütün təhsilin - orta texniki peşə, orta ixtisas məktəblərinin və ali məktəblərin işinin yaxşılaşdırılması sahəsində ciddi tədbirlər görməliyik. Mən hesab edirəm ki, bunlar həm qəbul olunacaq təhsil qanununda, həm də təhsil islahatı ilə əlaqədar qəbul ediləcək qanunda və qərarlarda öz əksini tapacaqdır"*.

Məzmun və məqsəd uyğunluğu

Azərbaycanda qabaqcıl ölkələrin təhsil ənənələri nəzərə alınaraq öz müstəqil mövqeyini müəyyənəndirməklə təhsilin təşkilatı strukturunu onun məzmununa, məzmununu isə məqsədlə uyğunlaşdırmaq məqsədilə ciddi tədbirlər həyata keçirildi. Müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğu əzmlə həyata keçirildiyindən təhsil sahəsinin qarşısında duran vəzifələr də nəzərə alınmaqla cəmiyyət və dövlət quruculuğuna bir sistem halında yanaşırdı. Təhsil sistemini cəmiyyətin real vəziyyəti ilə uyğunlaşdırmaq üçün zamanın tələbinə müvafiq islahatlar davam etdirilir, təhsil ocaqlarının müstəqilliyinin artırılması, yüksək təhsil şəraitinin, onun əlçatanlığının yaradılması üçün işlər davam etdirilir.

Təhsil sistemində, xüsusən ali məktəblərdə müasir texnologiyaların öyrədən yeni ixtisasları yaradılması ölkəmizdə bu texnologiyaya əsaslanan ənənənin inkişafına verəcəyi güclü təkan bəlli idi. Bu baxımdan intellektual potensialın vətənimiz üçün gərəklə olan problemlərə yönəldilməsi başlıca vəzifələrdən idi. Qarşıdakı hədəflərə nail olmağın təhsildən keçdikyini bütün çəkaralarla şərh edən ulu öndər: *"Ümumi çətinliklər nə qədər çox olsa da, biz elmə, təhsilə daim qayğı göstərməliyik və elmin inkişafı üçün mövcud imkanlardan daha da çox istifadə etməliyik"* - deyirdi.

Müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafının daha sürətlə və hərtərəfli olması, xalqımızı, cəmiyyətimizi narahat edən məsələlərin həlli gənc nəslin belə çətin və mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyindən asılıdır. Bunların əsası isə təhsil ocaqlarında qoyulduğundan ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: *"Bizim gənclər gərəklə hazırlaşsınlar ki, XXI əsrdə Azərbaycanın inkişafını təmin edə bilsinlər. Bunun üçün biliklənmək, təhsil almaq, sağlam həyat tərzi keçirmək, mənəvi, milli dəyərlərimizə daim söykənmək və ümumbəşəri dəyərlərdən səmərəli istifadə etmək lazımdır"*.

Son illər ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlər, reallaşdırılan layihələr ümummilli liderin öz inam və etimadında nə qədər haqlı, estafetin isə möhkəm və etibarlı əllərdə olduğunu bir daha təsdiq etdi.

Hümbət MUSAYEV.